

Utställningen ”Försoning” från Fredens Hus i Uppsala

www.fredenshus.se

Ett arbetsmaterial

Utställningen kan visas för högstadiet och gymnasiet, och självklart för vuxna.

Den består av 16 planscher eller bilder. Nummer 1 beskriver vad utställningen handlar om. De övriga 15 ger korta beskrivningar av de autentiska fallen.

Till utställningen finns en broschyr som ytterligare beskriver bakgrunden till de 15 fallen. Här har jag tagit ut information från broschyren samt citat från denna, citat som man kan använda vid arbete med elever.

Det går att låta en hel klass på 30 elever se utställningen eftersom det inte är nödvändigt att se bilderna i en viss ordning, varje bild står för sig själv. En halvklass är bättre för att se utställningen – särskilt om den hänger ganska trångt – men det ligger en fördel i att vid samtalen kring utställningen ha med hela klassen samtidigt.

Innan eleverna ser utställningen får de sitta i ring och ledaren berättar kort om vad de nu ska få se: En utställning om förlåtelse och försoning. Exempelen är tagna från väldigt olika delar av världen och olika situationer. Det handlar om svåra konflikter. Vi råkar alla ut för svårigheter och konflikter i våra liv. De känslor vi har kan vara väl så starka som de personer har haft som vi möter i utställningen. Konflikter liknar varandra på många sätt antingen de är på global eller lokal nivå (Se vidare under menyn FORSKNING i denna sajt). Detta är något vi kan återkomma till efter att ni sett utställningen – och även vid ett senare tillfälle.

Efter att alla sett och läst utställningen samlas gruppen för samtal. Då kan det här referatet med utvalda citat vara till nytta. Den sammanlagda tiden på 45 minuter är okej, men mer tid är att föredra. Gör gärna återkommande lektioner om konflikthantering. Då kan elevernas egna erfarenheter berika arbetet som blir meningsfullt för dem. Gör man rollspel kring all dagliga situationer kan eleverna använda sina erfarenheter utan att avslöja mer om sig själva än vad som är bekvämt. Vid rollspel kan man gömma sig bakom fiktiva figurer.

Jag benämner det första fallet som nummer 2, eftersom det är den andra bilden eller planschen i utställningen.

Bild 1 (på engelska och svenska)

”Denna utställning visar hur idéer kring, förlåtelse, försoning och konfliktlösning kan användas för att positivt påverka människors liv genom personliga vittnesmål, både från offer och förövare. Den syftar till att ge människor alternativ till konflikter och hämnd.

Förlåtelse och försoning betyder olika saker för olika människor i olika situationer och behöver inte heller förutsätta varandra. Framför allt måste förlåtelse vara ett val. Det är också en resa och inte en slutdestination. Men går det att förlåta det oförlåtliga?

Djupgående förändring, medkänsla och förståelse är en process som tar tid. Hur kan vi främja den processen? Undersök utställningen och låt dig inspireras.”

Här ser man bilder och 15 korta berättelser

Bakgrunden är förkortat beskriven. Jag har fetstilat känslord och andra nyckelord i texten, ord som kan ge utgångspunkt för samtal.

Jag har tagit ut **cit** som kan användas för samtalen med dem som sett utställningen. För att läraren ska kunna använda det här materialet under lektion har jag fetstilat och kursiverat delar av de citat som kan användas direkt på plats för samtal. (I broschyren, som jag tagit detta från, finns således inte kursivering och fetstil.) Alla citat ur broschyrtexten är utmärkta med citationstecken. Allt annat är egna sammanfattningar och kommentarer.

Bild 2. Eva Kor, Auschwitz, Polen. 10 år. Tvillingexperiment. Tvillingsystemet dog 1993 av cancer orsakad av de grymma medicinska experimenten. Eva talade om erfarenheterna först 1978 efter att ha sett en TV-serie om förintelsen. Hon började då söka efter andra tvillingar som utsatts för experimenten. Det blev en läkande process när hon hittade två andra överlevande.

1993 föreläste hon för en grupp läkare. Hon tillfrågades om hon kunde ta med en nazistisk läkare. Det kändes svårt. Hon hittade Hans Munch och intervjuade honom och spelade in intervjun. Hon besökte hans hem. Självklart kände hon sig **rädd**. Frågade om han sett gaskamrarna. Hon hade mardrömmar.

Båda två kom så småningom till ruinerna i Auschwitz och skrev under var sitt dokument. Eva skrev ett förlåtelsebrev. Gåva till mig själv säger hon. **Inte maktlöst offer**. Hon skulle förlåta dr Mengele också! **Rättighet att använda makten att förlåta**. Vid ruinerna (med Hans' barn, barnbarn och egna barn) på 50-årsdagen av befrielsen förlät Eva nazisterna. **Lättnad, börda av smärta lyfte. Äntligen fri**. Hon förlät även föräldrarna. Förlåtelse, självläkning, självförstärkning, mirakelmedicin.

”Varje människa har rätten att leva utan smärta från det förflutna. För de flesta människor är ett stort hinder för förlåtelse att samhället förväntar sig hämnd.”.....”Jag har alltid undrat om mina anhängare vill att jag ska leva med smärta och ilska så länge jag lever.”

Bild 3. Jean-Baptiste, Rwanda berättar. Mamman, tutsi, mördad i folkmordet. FNs krigsbrytartribunal i Rwanda hade satt förövaren José Turikunkiko i fängelse. Jean-Baptiste besökte José i fängelset för att få möjlighet att reda ut vad som hänt och inleda egen läkningsprocess (offrets) och ge José (förövaren) möjlighet att komma till ro med de minnen han burit i 14 år. ”När han började förklara hur han dödat henne förlorade jag delvis medvetandet... jag bad till Gud att återuppliva mig och ge mig styrka att kunna fortsätta eftersom jag kände att *detta var mitt uppdrag.*” ...”*Mirakulöst . . . en stor sten försvann från mitt bröst och mitt huvud.*”

José grät under större delen av tiden. ”Jag sa att jag förlät honom för att eftersom jag personligen hade blivit förlåten för alla mina misstag så kom jag nu till honom i samma anda av förståelse. Det var som om en stor slöja lyfts från hans ansikte...”. Han (José) beslutade sig för att träffa andra människor vars familjemedlemmar han dödat. ”*När jag åkte var det som om jag bara vägde hälften av vad jag vägt tidigare.*”

Bild 4. Mary Blewitt, Rwanda, var ej på plats under mordet (1994, på 100 dagar dödades 800 000 människor, mest tutsier. Ca 2 miljoner hutuer flydde.) Mary sökte släktingar. Under sina vandringar efter massakrerna fick Mary höra fruktansvärda berättelser. Hon hörde om många våldtäkter och mycket mordande. Senare startade hon SURF, The Survivors Fund, för att hjälpa och stödja de överlevande. Hon säger: ”*Världen är besatt av att gå vidare, men det finns inget slut för offer som drabbats av grymhet. Utan dialog, ansvar eller ursäkt kan du inte gå vidare. Det är ansträngande. Folkmord är bortom förlåtelse.*” ... ”*Om det finns hundratals som sårat dig, hur kan du då förlåta?*”... ”*Du kan inte läka utan att rättvisa har nåtts.*”... ”*Det är en farlig situation, för om ingenting görs för den första generationen av överlevande, så kommer den andra generationen att axla bördan och bli mer extrema.*”

Här saknas bild. **Philippe, Teresphore**. Rwanda. Teresphore mördade i kriget Philippes pappa. 13 år senare. Gacaca-rättegång. (Gacaca-domstolar är ett deltagarstyrt rättssystem som traditionellt används i Rwanda för att lösa tvister i det lokala samhället. De sattes upp 2001- 2012 för att hantera följderna av folkmordet.

Philippe låg gömd tills folkmordet var över. Han ville sedan lära sig hur man hämnas utan våld. ”*Jag kände mig skyldig för mina föräldrars död* därför att jag inte hade varit där för att skydda dem, men jag visste att jag var tvungen att rehabilitera mig själv och med tiden försonades jag med denna svåra förlust.” För att hjälpa till med försoningsprocessen började jag arbeta för lokala Gacaca-domstolar för att bidra till rättvisa och rehabilitera förövarna. Jag mötte en dag, långt senare, min fars mördare, Teresphore. Hans familj (hutu) visade sig ha

skyddat min fru (tutsi). Teresphore berättade ”exakt” hur han dödat min far. På knä, gråtande. Jag förlät honom omedelbart och ville han skulle komma hem. Till slut vågade han göra det. Vi arbetade sedan tillsammans i ett program för försoning. *”För att läka våra hjärtan och för att få vårt land att läka, måste vi arbeta tillsammans.”* Hämtat ur boken *”Healing the Wounds of History; event in Kigali.”*

Bild 5. Sokreaksa Himm (Reaksa), Kambodja. (1975-1979 dödades 1,7 miljoner människor i Kambodja.) Reaksa var 14 år då han såg 11 personer i sin familj mördas av Röda khmerernas soldater. Han själv fann sig i en massgrav tillsammans med fadern och bröderna. Han självlyckades ta sig upp.... Flydde. Han såg dödseskvadronerna. Kom till Thailand. Han var med om färd i flyktingläger. Han kom till Kanada. Han kände fortfarande **hat, ilska och hade hämndkänslor. Smärta.**

”Jag upptäckte att förlåtelse verkligen är gudomlig och med åren förstod jag att all ilska jag kände stod i direkt konflikt med mitt nya liv.” ... ”Hatet brann inom mig som en stor eld. I årtal planerade jag i detalj fantasier där jag torterade och dödade mördarna om och om igen.”... ”Jag var tvungen att hitta ett sätt att förlåta dem innan bitterheten inom mig skulle förgöra mig.”

Han mediterade, fick stöd i Bibeln: David och Jesus. *”Förlåtelse uppnås inte genom hämnd och det gör inte heller glömska; ingen form av våld kan radera mina minnen.”* *”Att hämnas skulle bara vara till skada för mig själv. Med tiden upptäckte jag att förlåtelse öppnade en kanal av andlig kraft i mitt liv, en kraft som läker och helar.”*

Från Kanada kom han sedan tillbaka till Kambodja. Blev missionär. Han har startat skolor och kyrkor, utbildat ledare. Skrivit två böcker om sin väg till försoning. *”The Tears of My Soul”* finns på svenska *”Min själs tårar”* och *”After the Heavy Rain”*.

Bild 6 Kemal, Bosnien. Överlevande i koncentrationslägret Omarska. Kemal är grundare till *Most Mira* på engelska *Bridge of Peace*. Kemal bor nu i England. ”När jag idag tillfrågas hur det är möjligt för människor att helt plötsligt attackera dem som de känner, säger jag till dem att **det tar lång tid att förbereda människor för en slakt av sina grannar.**”

Tre brittiska journalister kom till lägret och som en följd av uppmärksamheten överfördes 250 fångar till ett Röda Korsläger. Även där var förhållandena ”fortfarande fruktansvärda.” De släpptes slutligen, förlorade vad de ägde och var tvungna att lämna landet. Kemal kom till England. Föräldrar och syskon var kvar i Kroatien och behandlades illa. Kemal säger att han bröt ihop och hade hämndkänslor. 10 år senare sökte han sig tillbaka till byn och mötte två av sina

tidigare lärare som medverkat i utfrågningarna i lägret. Han kunde inte förlåta då en av dem inte visade ånger och han återvände hem igen men mådde fortfarande mycket dåligt. ”Jag bestämde mig inte för att avstå från att hata för att jag var en bra människa. *Jag beslutade mig att inte hata för att hatet skulle avsluta det jobb som de hade börjat så framgångsrikt. Det skulle ha förgiftat mig.*”

Så en dag när jag stod i duschen. Jag hörde mig säga ”*Jag förlåter dig.*” ...”*År efter år bar jag minnet av förövarna på mina axlar. Så när detta ögonblick kom kände jag en enorm lättnad.*” Min far hade nyligen dött. ”*Kanske förlät jag eftersom jag insåg att döden kan komma när som helst och ta bort möjligheten till försoning.*” .... ”*Jag tror att varje människa är kapabel till att döda.*”

Bild 7. Satta Joe, Sierra Leone. Inbördeskrig 1991-2002. RUF. Riksförbrytarrtribunal. Krigsherren från Liberia, Charles Taylor, dömdes till 50 års fängelse 2012. Över 50 000 döda. 2 miljoner fördrevs till grannländerna.

FAMBUL TOKS (Family Talks) är en organisation för att genom samtal skapa försoning. Satta Joe var höggravid och kunde inte fly undan. Nyuma Saffa ledde sexuellt våld mot henne. Den 7-årige sonen såg allt. De dödade honom. Rebel-lerna/förövarna lämnade henne att dö med sitt nyfödda barn. Nyuma Saffa kom efter kriget tillbaka till byn för att bo där.

En dag kom en grupp från Fambul Toks. De frågade om det fanns någon i byn som hade smärtsam upplevelse från kriget.

Nyuma Saffa ombads träda fram och förklara vad som hänt. Så småningom erkände han. Fambul Toks medverkade för att försöka stödja en försoningsprocess. ”*Först vägrade jag. Jag kunde inte stå ut med att hålla hans hand. Men i slutändan, efter mycket uppmuntran, bestämde jag mig för att dansa med Nyuma Saffa. När jag tog hans hand snyftade jag – inte av förtvivlan men av en lättnadskänsla för att vi nu kanske skulle kunna gå vidare från denna fruktansvärda smärta från det som hade hänt. Jag förväntade mig inte det men de lyckades skapa försoning mellan oss. Det är faktiskt ingen osämja mellan oss längre.*” www.fambultok.se

Bild 8. Jimmy, Uganda. 2002 kidnappades Jimmy av rebellgruppen Lords Resistance Army, LRA, i norra Uganda. Internationella brottsmålsdomstolen har väckt åtal mot fem av LRAs ledare, bl a Joseph Kony.

LRA beräknas ha kidnappat 25 000 barn sedan 1987. Barnen hade att välja mellan att döda eller dödas. Flickorna blev sexslavar. Jimmy bodde hos sin mormor när han kidnappades. Han lärdes snabbt upp att döda. Cyklister var lämpliga offer (de kan slå larm och utgör ett hot.) Jimmys händer och fötter smörjdes in

med Sheasmö. Det skulle ge honom mod att döda men också få honom att falla till marken om han försökte fly. Han trodde på detta och vågade inte fly. Han fick en pistol och sköt besinningslöst in i folkmassor. Efter två år flydde han och omhändertogs på Oxfams rehabiliteringsläger. Avsikten var att han skulle återvända till hembyn. Han har skrivit till mormodern men inte fått svar. Återvändande barnsoldater har svårigheter att återupptas i samhället.

”Mitt samvete är inte rent, och det kommer aldrig att bli det. Inuti mig känner jag mig livrädd för vad jag har gjort. Mardrömmarna har inte börjat ännu men jag kan inte sluta tänka på vad som hänt. Jag har skrivit till in mormor för att be henne ta mig tillbaka men jag har ännu inte hört av henne. Kanske vill hon inte träffa mig på grund av vad jag har gjort.” ...”Jag vet att eftersom jag har begått grymheter, så kan andra människor se mig som en föröväre, men jag är också ett offer, eftersom jag tvingades till att döda.”

Bild 9. Francis och Berthe Climbié. Elfenbenskusten, England. Dottern Victoria 7 år skickades till England till en släkting, Marie- Therese för utbildning. Hon misshandlades till döds. Hon dödades av samma person som lovat hjälpa henne. *”Vi var plågade av skuld ångest, hat.”*

”Om man vill leva lyckligt och tillfreds i livet måste man lära sig att förlåta. Det spelar ingen roll om personen är oförmögen att be om förlåtelse eller ens erkänner att de har gjort fel, eftersom förlåtelse inte kan grundas på villkor.” Föräldrarna ökte upp Marie-Therese och hennes pojkvän Carl Mannig. Carl visade ånger och bad om förlåtelse. *”Det är inte vår uppgift att straffa.”*

Vi har också kunnat förlåta myndigheter och individer som inte hjälpte Victoria. *”Att låsa fast sig vid att vilja hämnas är att döda ett barn två gånger. Först mördas barnet, men om du då som förälder bara fokuserar på att straffa den skyldige, så släcker du själva anden och minnet av ditt barn.”*

”Vilken tröst ger hämnd? Vår största önskan är att något positivt ska komma ur denna tragedi. Det är därför vi öppnar en skola i Elfenbenskusten. Det kommer att bli ett kompetenscentrum som kan erbjuda utbildning för barn från hela världen ...Vår skola är ett sätt att hedra Victoria och låta minnet av henne leva vidare.”

Bild 10. Katy och Ryan, Kanada. 1997 Bob dödades då han en nyårsaftonen 1997 gick till grannarna som förde oväsen under en fest. Katy hade 4-åriga tvillingar.

Katy ”Jag såg in i deras ögon och visste att jag inte kunde låta deras liv domineras av deras fars död. Jag lovade dem och jag lovade mig själv att bortom den skräck som just hade hänt skulle vi hitta en mening med dets om skett.”

Det var tyst i samhället. De som varit med talade inte. Deg blev väldigt svårt när familjen inte fick stöd. Till slut fann Katy det nödvändigt att flytta. Efter 4 år arresterades Ryan. Katy gjorde en inspelning som han fick se. Hon uppmanade honom att gräva djupt inom sig för att hitta orden för att kunna säga ”Jag gjorde det.”

”Fyra år av tystnad, sorg och fruktan försvann när han sedan uppfyllde min önskan och erkände brottet. Dessa ord skulle inleda länkningsprocessen för oss båda.” Ryan bad att få träffa henne och mindre än 24 timmar efter gripandet möttes de. Han grät och hon höll om honom. Näst efter barnens födelse var det det mest mänskliga ögonblicket i hennes liv, säger hon.

COMMUNITY JUSTICE INITIATIVES organiserade försoningsmöten. Det ägde rum i fängelset (Ryan fick fem års fängelse) och varade en hel dag. ”Jag har kunnat förlåta Ryan på grund av den sympati jag känner för hans mamma. Jag förstod hennes förlust.” ... **”Förlåtelse blev en möjlighet att skapa en ny och hoppfull början.”**

”Jag känner mig tvungen att göra något av Bobs minne.”... **”Vare sig du är offer eller förövare så är en del av att vara människa att kavla upp ärmarna och aktivt ta del i att reparera skadorna.”** Katy har skrivit boken. *”Walking after Midnight: One Woman’s Journey through Murder, Justice Forgiveness.”* www.katyhutchinsonpresents.com.

Ryan. ”Katys förlåtelse är den mest otroliga gåva som någon någonsin har gett mig. Det förändrade mitt liv.” ... ”Med Katys förlåtelse hoppas jag att jag kanske en dag kommer att kunna förlåta mig själv.”

Bild 11. Joe Berry och Pat Magee, Nordirland. En IRA-bomb mördade Joes pappas i Brighton 1984. Pat Magee dömdes för attentatet till livstids fängelse men blev fri 1999 efter Långfredagsavtalet 1998.

Joe Berry. ”En inre förändring krävs för att höra berättelsen från fienden.” **”Det är en resa och det är ett val.”** Joe åkte till Irland för att försöka förstå. Hon lyssnade till många ”beundransvärda och modiga människor som hade fastnat i våldet. För första gången kände jag att någon lyssnade till min smärta.”

”Att säga ‘Jag förlåter dig’ är nästan nedlåtande.” ... ”Men jag kan känna empati och medkänsla, och i det ögonblicket finns det ingen bedömning.”

Jag var livrädd att träffa Pat. Ville få ett ansikte på fienden och få se honom som en riktig människa. ”Under de senaste två och ett halvt åren när jag har lärt känna Pat känner jag att **jag har fått tillbaka något av den medmänsklighet jag förlorade då bomben exploderade.** Pat är också på väg att återfå sin medmänsklighet.”

”Kanske mer än något annat har jag insett att oavsett vilken sida av konflikten du är på, om vi hade levt varandras liv skulle vi ha gjort vad den andre gjorde.”

Pat Magee. Joe ville förstå. Jag ville förklara vad som gjorde att den republikanska kampen kunde få mig att göra det jag gjorde. ”Oavsett vad vi kan uppnå som två människor som möts efter en fruktansvärd händelse *så finns förlusten kvar och förlåtelse kan inte omfamna denna förlust. Hoppet ligger i det faktum att vi är beredda att fortsätta.*” <http://www.buildingbridgesforpeace.org>
Över hela världen.

Bild 12. Phyllis och Aicha. USA och Frankrike. Angreppen på World Trade Center 11 sept. 2001. Phyllis’ son dödades. Året därpå träffade Phyllis Aicha, mor till Zacarias Moussaoui som åtalats för inblandning i dådet. Aicha hade rest från Frankrike för ett möte med familjer som förlorat sina kära. 2006 dömdes Zacarias till livstids fängelse utan möjlighet till benådning.

Phyllis: *”Det som gjorde allting mycket värre var vetskapen om att den amerikanske regeringen skulle använda vår sons namn för att motivera militära åtgärder i utlandet.”*

”Den dag jag träffade Aicha förändrades mitt liv. Jag förändrades känslomässigt. Det var början till min förståelseprocess. *Att någon som Aicha, som lidit så mycket, fortfarande kunde vara så känslomässigt generös tog fram generositeten i mig och det kändes bättre. Sedan dess har jag lärt mig att ett sätt att läka är att överbrygga klyftan mellan oss och den ‘andre’ ” ...* ”Vi är lika. En historisk tragedi förde oss samman och samma tragedi gör att Zacaria nu sitter i fängelse och att vår son dog i World Trade Center. Det kunde ha varit det omvända.”

”Jag förlåter inte handlingen, men att försöka förstå varför någon har gjort som de gjort är en del av processen för att kunna förlåta. Förlåtelse är att kunna acceptera att en annan person är mänsklig och därför ofullkomlig.”

Zacarias erkände sig skyldig till terroranklagelserna år 2005. Aicha skulle komma till USA och Phyllis bestämde sig för att ge henne så mycket stöd hon kunde. De talade med varandra i telefonen, först utan att Phyllis kunde franska. Zacarias var medlem i al- Qaida men det fanns inga bevis för att han visste om planerna på World Trade Center. Varför han erkände?

”Att träffa Aicha gav mig styrka och avlägsnade min ilska och bitterhet. Det hade också hjälpt mig att förlåta mig själv eftersom en mamma alltid känner sig skyldig när det händer hennes barn någonting.”

Aicha fick veta om misstankerna mot Zacarias via TV. Han hade suttit i fängelse i USA sedan augusti för brott mot visumlagen. Zacarias skrev. ”Jag är isla-

mistisk extremist men jag har inget att göra med attackerna.” Jag bestämde mig för att kämpa för hans rättigheter.

”Trots att jag visste att min son inte var direkt ansvarig för attackerna insåg jag att extremistiskt tänkande som hans, hade skapat en hatisk miljö.” Jag for till New York för att möta familjemedlemmar till de döda och be om ursäkt. Phyllis var där. Det var ett stort stöd. ”Även om jag inte är ansvarig för de val min son har gjort som vuxen känner jag mig fortfarande skyldig eftersom jag födde honom.” Fadern var våldsam mot honom och hade sedan övergett oss. Zacarias utsattes för rasistiska påhopp hela sitt liv (Frankrike). Han kände sig som en främling. Kom samman med kriminella.

Bild 13. Rami och Ghazi. Rami israel från Jerusalem. Rami från Västbanken, Hebron. PARENTS CIRCLE söker försoning och fred. Inträdesbiljett: någon dödad i familjen.

Rami: Min 14-åriga dotter hade dödats av en självmordsbombare. Jag kände först **ilska, sorg, vilja att hämnas.** *”Men vi är människor – inte djur! Jag frågade mig själv: ‘Kommer dödandet av någon annan att dämpa min smärta?’* Naturligtvis inte. Det stod klart för mig och min fru att skulden ligger hos den israeliska ockupationen av palestinska områden. Självmordsbombaren var ett offer precis som min dotter. Han hade blivit galen av ilska och skam.” .... *”Jag förlåter inte och jag glömmer inte, men när detta hände min dotter var jag tvungen att fråga mig själv om jag hade bidragit till detta på något sätt. Svaret var att det hade jag – mitt folk bar ansvaret för att vi styrt, dominerat och förtryckt tre och en halv miljon palestinier i 35 år. Det var en synd och du betalar för synder.”*

Ett år senare träffade jag grundaren av Parents Circle. Jag följde med till ett möte. Jag fick en anledning att stiga upp på morgonen igen. Parents Circle blev centralt i mitt liv, en helig uppgift. Där träffade jag Ghazi. ”Om vi – Ghazi och jag – kan prata och stå tillsammans efter att ha betalat det högsta möjliga priset så kan vem som helst göra det. **Det finns en hög mur mellan våra nationer, en mur av hat och rädsla. Någon måste göra sprickor i den muren för att få den att falla ned.**”

Ghazi. ”Rami och jag delar vår smärta som bröder.” Ghazis bror dödades år 2000 i början av intifadan. Han sköts vid en vägspärr av ett barn med kulspruta. ”Först drevs jag till vansinne – galen av sorg. Det bör inte finnas någon förlåtelse för dem som mördar oskyldiga, men ändå kunde jag se soldaten som ett offer för ockupationen, precis som min bror var, och precis som jag fortfarande är. Men förlåtelse är en mycket personlig sak. Även om jag väljer att förlåta den som dödade min bror, kan jag inte tvinga min brors barn att förlåta. **Men jag kan visa dem att något mycket mer värdefullt än att reagera med våld, det är**

att öppna ditt hjärta till försonig och fred. Jag kan visa dem att vända blad och gå vidare är deras enda hopp om att leva ett bättre liv än vårt.”

”Man behöver inte älska varandra för att bygga en bro mellan de två nationerna: man behöver respekt.”

www.theparentscircle.com

Bild 14. Michael, Sydafrika, är präst, landsförvisad av sydafrikanska regeringen 1976. Han gick med i ANC, bodde i Zimbabwe, var på dödslistan. 1990 fick han en brevbomb och förlorade båda händerna och ena ögat. Trumhinnorna spräcktes. 1992 återvände han till Sydafrika. Han driver nu INTITUTE FOR HEALING OF MEMORIES i Kapstaden.

”Ganska tidigt efter bomben insåg jag att om jag var fylld med hat och hämndlystnad skulle jag vara ett offer för evigt.”

Ingen blev åtalad. ”Jag har ingen person att förlåta.”... ”Min inställning till förövaren är denna: Jag ska förlåta dem, men eftersom jag aldrig kommer att få mina händer tillbaka, och därför alltid kommer att vara i behov av någon som hjälper mig, skulle de få betala den personens lön. Inte som ett villkor för förlåtelse, utan *som en del av gottgörelse och upprättelse.*”

Sydafrika är en skadad nation med skadade människor. Michael startade ett program att stödja dem som drabbats. De kämpade för att få sina historier uppmärksammade. *”Healing of Memories.”*

Bok: *”Redeeming the Past: My Journey from Freedom Fighter to Healer.”*

www.healingofmemories.co.za

Bild 15. Vusumzi och Christo. Sydafrika. Robben Island. Christo var fångvaktare, Vusumzi politisk fånge. Christo var fångvaktare åt Nelson Mandela. Efter apartheidregimens fall 1994 arbetade de båda på Robben Island Museum i Kapstaden.

Christo berättar om Nelson Mandela. Fängelset – en skola, ett universitet.

Vusumzi, fängslades efter en studentbojkott. Han var med i sydafrikanska studentrörelsen. Han berättar att han blev torterad. Han höll sig undan fångvaktarna för att inte förlora sina möjligheter att studera. De fick inte tala med fångvaktarna. Han själv förde information från en del av fängelset till den andra. ”Jag hatade aldrig dessa vakter. De arbetade för ett system och systemet var brutalt. De människor jag hatade var de som hade torterat och förhört mig i häktet. Jag brukade drömma om hämnd.” Jag ville efter frigivningen träffa dessa människor för att visa att jag överlevt.

Vusumzi var efter frigivningen verksam i **Sannings och försoningskommissionen** (TRC). Av en slump, under en utfrågning av dem som misstänktes ligga bakom Steven Bikos död (1977), träffade jag några väktare som torterat och förhört mig. Jag påminde dem om att de också hade förhört och torterat mig. Sedan önskade jag dem lycka till. *”Jag hyste inget agg gentemot dem och kände inget hat. Jag visste då att erfarenheten av Robben Island inte hade brutaliserat mig. Vi hade alla lärt oss olika saker på olika sätt.”*

Bild 16. Vladimir, Ludmilla, Sasha 17 år. Tjernobyloolyckan 1986. Familjen flyttades inte från sin förorenade by förrän 1990, dvs fyra år efter olyckan. Sonen fick diagnosen sköldkörtelcancer 1998. Även familjen i övrigt har skadats. Vladimir har astma, Ludmilla synproblem och dottern är synskadad. Deras andre son dog 12 år gammal av ”hjärtsvaghet”.

De är bittra mot regeringen som inte givit dem något stöd. Efter upplösningen av Kommunistiska partiet blev de av med sina sparpengar på banken. Människor har berikat sig. De har inte fått någon ersättning, ingen upprättelse. Vid olyckan arbetade Vladimir som lantarbetare. Han och andra fick flytta hö och utrustning från det förorenade området till ”rena” områden. De fick inte veta att det var hälsofarligt. Ingen har tagit ansvar, ingen har visat ånger. *”Så jag förlåter inte dem som var ansvariga. Skulle du?”*

Karin Utas Carlsson